

Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi

derleyen
Sevil Atauz

TÜRK SOSYAL BİLİMLER DERNEĞİ

Copyright by the Turkish Social Science Association, Ankara

Bu kitapda yayınlanan incelemelerin telif hakkı Türk Sosyal Bilimler Derneği'ne aittir. Bunların tamamı ya da bir parçası Dernek'den izin alınmadan yayınlanamaz.

Kapak tasarımı : Ali ARTUN
Kapak deseni : Abidin DİNO
Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1986, ANKARA
Dizgi - Baskı : Olguç Matbaası/ANKARA

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sunuş	5
--------------	---

PSİKOLOJİ - SOSYAL PSİKOLOJİ ARAŞTIRMALARI

Sosyal Psikoloji Araştırmaları : Geleceğe İlişkin Öneriler	7
Çiğdem ÇAĞITÇIBAŞI	
Türkiye’de Sosyal Değişme Odağında Sosyal Psikolojinin Gelişimine Bir Bakış	21
Gülden ACAR - Deniz ŞAHİN	
Türkiye’de Yapılan Psikoloji Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme	41
Nuri BİLGİN	
Yorum : Sosyal Psikoloji ve Türkiye’de Sosyal Psikolojik Araştırmalar	53
Ali S. GİTMEZ	

SİYASET BİLİM ARAŞTIRMALARI

Sisayet Sosyolojisi : Geçmişi, Kapsamı, Türkiye’deki Gelişim Çizgisi ve İlgili Alanlarına Bir Bakış	61
Nermin ABADAN UNAT - Ali Yaşar SARIBAY	
Siyasal İletişim	97
Oya TOKGÖZ	
Türkiye’de Dış Politika Araştırmaları	117
Ali L. KARAOSMANOĞLU	
Uluslararası İlişkiler Oturumu Üzerine Yorum	129
Şükrü S. GÜREL	

YÖNETİM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI

Türkiye’de Yönetim Biliminin Uygulamaya Yansıması	133
Turgay ERGUN	
Kamu Yönetimi Disiplininde Yöntem Sorunları	141
Yılmaz ÜSTÜNER	
Amme İdaresi Dergisi’nde Yayınlanan Makaleler Üzerine Bir İnceleme	153
Ümit BERKMAN	
Yönetim Bilimleri Araştırmaları Oturumu Üzerine Yorum	169
Ömer BOZKURT	

SOSYOLOJİ ARAŞTIRMALARI

Türkiye’de Sosyoloji Tarihi	175
Oğuz ARI	

Toplum, Bilgi ve Türkiye	187
Mübeccel B. KIRAY	
Türkiye'de Sosyoloji Araştırmaları : Bölmelenmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye	195
Bahattin AKŞİT	
Sosyoloji Araştırmaları Oturumu Üzerine Yorum	233
Ayşe ÖNCÜ	

KENT ARAŞTIRMALARI

Türkiye'de 19. Yüzyıl Ortalarından 1950'ye Kadar Kentsel Araştırmaların Gelişimi	239
İlhan TEKELİ	
1951 - 1960 Yıllarında Kent Araştırmaları	269
Ruşen KELEŞ	
1960 - 1970 Yılları Arasında Kent Planlama Araştırmalarının Gelişimi	283
Tansı ŞENYAPILI	
Türkiye'de Kentsel Araştırmaların Gelişimi : 1974 - 1984	295
R. Raci BADEMLİ	
Yorum : Türkiye'de Kent Araştırmaları	311
Kemal KARTAL	

NÜFUSBİLİM ARAŞTIRMALARI

Türkiye'de Demografi'nin Evrimi	321
Nusret H. FİŞEK	
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfus Yapısı ve Sosyo - Ekonomik Değişmeye Etkisi	339
Frederic C. SHORTER	
Türkiye'de İller Arasında Göçler (1970 - 1980)	365
Sunday ÜNER	
Türk Dış Göçünün 25 Yıllık Bilimsel Bilançosu, 1960 - 1985	389
Nermin ABADAN UNAT	
Nüfusbilim Araştırmaları Oturumu Üzerine Yorum	411
Ferhunde ÖZBAY	

TARİH ARAŞTIRMALARI

Osmanlı Tarihyazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler	419
İlber ORTAYLI	
Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik (1908 - 1970)	431
Zafer TOPRAK	
Tarih Araştırmaları Oturumu Üzerine Yorum	439
Mehmet GENÇ	

Tarih Araştırmaları Oturumu Üzerine Yorum

*Mehmet Genç**

Türkiye'de tarihçiliğin 4 - 5 yüzyıllık uzun bir dönemi kapsayan macerasını, herhangi bir tem etrafında derinleşmeye pek imkân vermeyen birkaç sayfa içinde özetlemek gibi zor bir işi yüklenmiş bulunan iki tebliğin, bütün bu zorluğa rağmen önemli noktaların pek çoğuna temas etme başarısını göstermiş olduklarını ifade ederek söze başlamalıyım.

İlber Ortaylı, Osmanlı tarih yazıcılığının, yüzyıllara yayılan uzun tarihi boyunca oluşturduğu karmaşık yığının içinden, dikkate değer görünen dönüm noktaları ile temel niteliklerini, tartışmaya açık olanları ile daha çok derinleştirilmeğe lâyık konuları da işâret etmeği ihmal etmeden, ustalıkla ayıklıyarak sunmayı başardı.

«Menkıbe ve rivayetin süslediği ilk dönemden» sonra Osmanlı tarih ekolünün, 16. Yüzyıl'da Kemalpaşazâde ve Hoca Sadettin ile doğmuş bulunduğunu tesbit, ve müteakip yıllarda Avrupa kroniklerini de kullanmağa başlayacak ölçüde ufkunu genişlettiğini ifade etti. Osmanlı tarih yazıcılığında kaydedilen diğer bir değişme, 1700 civarında Divan-ı Hümayûn memuriyetleri arasında resmî bir «vekayinüvislik» görevinin ihdas edilmesidir. Üçüncü ve son değişmeyi de, Hayrullah Efendi ile Cevdet Paşa'nın öncülük ve temsilciliğinde 19. Yüzyılın ortalarındaki «bilimsel ve tarihî dönüşüm» olarak kaydetti.

* Marmara Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Bu üç değişmenin ilk ikisi hakkında, İlber Ortaylı, isabetli, ama oldukça kısa açıklamalarla yetinerek, daha çok üçüncü ve son değişme üzerinde yoğunlaştırdığı tebliğinde değerli bilgiler verdi. Ancak ilk iki değişmeyi biraz daha derinleştirmek, İlber Ortaylı'nın vukufuyla yapabileceği ve yapması gereken bir işti, diye düşünüyorum.

Osmanlı tarih ekolünün, 15. Yüzyıl'ın ortalarında »menkıbe ve rivayet«-ten kurtulularak doğmaya başlaması üzerinde biraz durması, gerçekten yararlı olurdu. Çünkü o doğuşu izleyen yüzyıl içinde bu ekol, Kemalpaşazade, Hoca Sadettin ve Ali gibi en büyük hüviyetlerini yaratarak, uzun zaman değişmeden kalan nitelikleri ile, âdeta paradigmasının temellerini de atmış oluyordu. Osmanlı Devleti'nin 15. Yüzyıl'ın başlarında geçirdiği büyük krizi izleyen yıllarda, yeniden ve daha güçlü şekilde örgütlenerek dünya ölçüsünde rol oynamaya başlayan bir büyük devlet haline dönüşmesi ile, bu temellendirme arasındaki sosyolojik bağlantının aranması, İlber Ortaylı'nın, çoğulculuktan uzak bir elitin parçası olarak Osmanlı tarih yazıcısının, yorumlama ve kavramlaştırmadaki sınırlılığı konusunda ortaya attığı isabetli teşhisini derinleştirmeye imkân vermekle kalmayacak, daha genel bir düzeyde, tarih eserinin sosyal fonksiyonları ve determinasyonları hakkında da tartışma fırsatını yaratacaktı.

İlber Ortaylı'nın önemsiz sayarak üzerinde pek durmadığı ikinci değişme, tarih yazıcılığının, Divan kalemleri arasında »vekayinüvislik« ofisinin doğuşu ile, resmî bir görev haline getirilmesidir. Osmanlı Devleti'nin, 15. Yüzyıl'ın başındaki krizden sonra, yaşadığı dış kaynaklı en büyük kriz dönemini teşkil eden, 2. Viyana Kuşatması'nı izleyen uzun savaş yıllarının hemen araksında karşımıza çıkan bu değişme üzerinde biraz durmak ve o kriz ile bağlantılarını aramak doğru olurdu. Tarih eserlerini üreten zümrenin sosyal tabanında bir daralma olarak yorumlanabilirliği açısından, tartışılabilirdi bu değişme. Bu takdirde, Osmanlı tarih ekolünün vekayinüvislik görevine tayin edilen ilk ismi Naima'da, aynı zamanda en büyük temsilcilerinin sonuncusunu bularak, o tarihten 19. Yüzyıl'ın ortalarına kadar geçecek 100 - 150 yıl içinde daha önceki dönemle kıyaslanabilecek önemli ve dikkate değer bir eser ortaya koyamamış olması ile bu değişme arasındaki ilişkiyi aramak bize, tarih eserlerinin içinden Osmanlı devlet ve toplum yapısındaki değişmelerle zihin dünyasına da değişik bir açıdan bakma şansını verebilecekti.

Ortaylı'nın vekayinüvisler hakkında, genellikle »kalemiye'den oldukları şeklinde ifadesi, yanlış olmamakla birlikte, aralarında Raşid, Küçük-çelebizâde, Çeşmizade, Musazade, Behçeti, Şakir, Asım, Şamizâde, Es'ad Efendi ve daha bir çokları gibi ilmiyeden gelenlerin, »istisnai« denemeyecek kadar çok sayıda olduğunu ekliyerek tavzih etmek gerekir. Vekayinüvis-

lere her türlü resmî evrakın gösterilmediği, ancak sıradan bilgilerin verildiği hakkındaki sert ifadeyi de biraz yumuşatarak, bu konuda, Mahmud II'nin «esrar-ı devlet»tir diye olup bitenlere ait evrakın vekayinüvislerden gizlenmemesini emreden Hatt-ı Hümayûndaki anlayışın, daha yaygın bir uygulamayı dile getirdiğini kabul etmek ve gizlemeyi belli dönem ve yöneticilerden kaynaklanan birer istisna gibi görmek daha doğru olur.¹ Mamafih, kaynak malzemesini teşkil eden veri ve bilgileri sağlama bakımından istisnaî sayılması gereken sınırlamaya karşılık Vekayinüvis, eserini tamamlayabilmek için sadrazam ve padişahın tasvip ve kontrolüne sıkı sıkıya tabi bulunmak gibi, çok daha önemli bir sınırlamaya maruzdur. Padişahın tasvip etmeyeceği eserin yazılabilmesi daha önce de fiilen belki mümkün değildi. Ancak Vekayinüvisliğin resmî memuriyet haline gelmesiyle, bu tasvip zorunlu ve kurumsal nitelik kazanmış oldu. Vekayinüvis eserlerinin, muhteva ve yorum bakımından gittikçe fakirleşen bir gelenekselliğe gömülerek, yeknesak ve sıkıcı bilgilerin birer koleksiyonuna dönüşmesinde, bu yeni değişimin etkisi, muhtemelen, veri kaynaklarının az veya çok gizli tutulmasından daha önemli olmuştur.

Ortaylı'nın tebliğinde beklediğimiz, ama bulamadığımız bir konu da, Osmanlı tarih düşüncesindeki yeri ve önemi tartışılması gereken, İbn-i Haldun ile ilgilidir. Türkçe'ye tercüme girişimlerinden söz etti, ama Osmanlı tarihyazıcılığı üzerindeki etkilerine hiç değinmedi. Ali'nin İbn-i Haldun'u okumadığını düşündüren delilleri biliyoruz.² Ama yine biliyoruz ki, 18. Yüzyıl'da yalnız tarih yazarlarının değil, Osmanlı elitinin çok daha geniş kesiminin de, en çok okuduğu kitaplar arasında «Mukaddime» vardır.

İki yüzyıldan daha kısa bir süre içinde kaydedilen bu değişme üzerinde durması, Osmanlı aydınınının bu önemli eseri ne zaman, hangi kanaldan tanıdığını, hangi saiklerle önemsedğini tesbit etmeğe çalışması ve ne gibi etkileri olduğunu tartışması, sanırım İlber Ortaylı'nın bilgi ve vukufundan beklemekte haksız sayılamayacağımız bir katkı olacaktır.

Türkiye'de çağdaş tarihçilik konusunda Zafer Toprak'ın sunduğu tebliğe gelince, ele aldığı ve çok yakınımızda bulunduğu için hızla artan yayınların içinde, gerçekten değerli ve kalıcı olanla olmayanı birbirinden ayırmanın son derece zorlaştığı bir safhayı incelemenin güçlüklerini yenmeğe uğraşarak, mümkün olduğu kadar kusursuz bir tablo çizmeğe çalıştığını söyleyebiliriz.

1 Vekayinüvislik hakkında geniş bilgi için bkz. Bekir Kütükoğlu: Vekayinüvis - İslâm Ansiklopedisi cilt XIII, s. 271-287.

2 Cornel Fleischer : Royal Authority, Dynastic Cyelism and «İbn Khaldunisme» in sixteenth Century Ottoman Letters.

İbn Khaldun and Islamic Ideology. edited by Bruce B. Lâwrence, Leiden-E. Brill, 1984 ss. 46-68.

Zafer Toprak, «geleneksel» diye nitelediği Osmanlı tarihçiliğinden «ulusal» ve «bilimsel» tarihe geçişin, batı etkileri altında başlıca iki kişinin öncülüğü ile gerçekleştiğini ifade ederek, Ahmet Refik ile M. Fuat Köprülü üzerinde durdu. Bu iki isimle başlattığı çağdaş tarihçiliğimizin önemli ve önemsiz birçok isim, eser ve kurumlarını, birkaç sayfa içinde özetledi.

Ahmet Refik için söylediklerinde biraz mübalağalı olduğunu belirtmek gerekir. Ahmet Refik'in sosyal ve entellektüel tarih ile iktisat tarihi alanında yaptıkları, son derece değerli olan belge yayınlamanın ötesinde, fazla birşey ihtiva etmez. Türkiye'de «ulusal» tarihi başlatmanın şerefini ise, biraz daha geriye götürerek, İlber Ortaylı'nın sözünü ettiği Mustafa Celâleddin ve Süleyman Paşalara vermek daha doğru olur. Bununla beraber, geniş okuyucu kitlesine ulaşan popüler eserleri için Ahmet Refik'i sempati ile yâd etmek, herhalde bir kadirşinaslık olarak takdire şayandır.

M. Fuat Köprülü ise, Türkiye'de modern tarih çalışmalarını derinden etkilemiş bulunan farklı bir isimdir. Öncü olmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak, bazı bilgiler bakımından bugün için eksik veya eskimiş olduğu söylenebilse de, metod, araştırma teknikleri, kavramlaştırma ve tarihe yardımcı disiplinleri devereğe sokma, hatta çalışmalarını disiplinlerarası denebilecek bir istikamete yöneltme bakımından, onun, son 50 - 60 yılın tarih külliyatımızda en büyük yeri alması gerektiğini, Toprak yeteri kadar ortaya koydu.

Bütün olarak bu külliyatın hacmi hakkında fazla ayrıntılara girmeden, özlu şekilde başlıca şahıs ve eserleri sayarak bilgi sunarken Toprak, Ömer Lütfi Barkan üzerinde de durdu. Ancak, tarihi demografi ve sosyal tarih alanlarında yaptığı çalışma ve yayınları ile Türkiye'de tarih araştırmalarını geleneksel problem ve metodlardan kurtararak, sosyal bilimlere daha çok yaklaşan bir ampirik disiplin seviyesine yükseltmekteki önemli rolü yanında, daha spesifik planda, iktisat tarihinin bağımsız bir disiplin halinde ülkemizde doğmasını ve gelişmesini borçlu olduğumuz Ömer Lütfi Barkan'ın, çağdaş tarihçiliğimiz içinde taşıdığı müstesna değeri ile öncülük vasfını pek tebarüz ettirmeden, diğer araştırmacılarla aynı kategori içinde sıradan bir hüviyet gibi telakki edildiği izlenimini verecek şekilde anlatılmasını haklı saymak zordur.

Zafer Toprak, Türkiye'de çağdaş tarih çalışmalarında dikkati çeken ikili bir kutuplaşmaya isabetle işaret etti. Bunlardan birincisi ele alınan dönemlerle ilgilidir : Genellikle çalışmalar 17. Yüzyıl'ın başlarına kadar olan dönemle, 19. Yüzyıl'dan sonraki dönem üzerinde yoğunlaşmış, buna karşılık 1600 - 1800 dönemi nisbeten ihmale uğramıştır. İkincisi, konuları

ele almanın niteliği veya düzeyi ile ilgili olarak, ampirik çalışmalarla, Toprak'ın «soyut» ve «kavramsal» olarak adlandırdığı, benim ise «doktrinci» veya «spekülatif» diye nitelimeğe temayül ettiğim çalışmalar arasındaki kutuplaşmadır. Bu kutuplaşmada da, birincide olduğu gibi, iki kutup arasında bir boşluk bulunmakta ve gerçek anlamda teorik ve metodolojik çalışmalara, hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Sadece kaydetmekle yetindiği bu ikili kutuplaşma üzerinde Zafer Toprak'ın analitik olarak biraz durup açıklamaya çalışması, çağdaş tarih çalışmalarımıza, sade tasvirin ötesinde, sosyolojik bir perspektiften bakmaya ve diğer sosyal bilimlerle paralellikler kurmaya imkân sağlayabilecekti.

Zafer Toprak'ın «soyut» ve «kavramsal» dediği çalışmaların büyük çoğunluğu, teorik bir problematikten çok, politik ve ideolojik motiflerle tarihe yönelmiş çalışmalar olduğu için, bu motiflerin imkân verdiği ölçüde, sabır ve objektiflikle yürütülebilmişlerdir. Onun içindir ki bu çalışmalar, mevcut ampirik araştırma ve yayınların var olduğu alanlarda yoğunlaşmış, onların dışında kalan alanlarda ise, teorik bir problematik'in gerektirmiş olacağı ampirik çalışmaları ne ilham edebilmiş, ne de bizzat yapma zahmetine girişmişlerdir. Ampirik araştırma ve yayınlarla aynı dönemler üzerinde yoğunlaşmış olmaları, belki böyle açıklanabilir. Ampirik çalışmalar da tarihimizin çok parlak ve başarılı çağı olduğu için, 1600 - öncesi dönemin çok ilgi uyandırmış olduğu, buna karşılık 1600 - sonrası dönem başarısızlıklarla dolu sayıldığı için, ilgi çekmediği, 1800 - sonrası döneminin ise, hızlanarak devam eden başarısızlık görüntülerine rağmen, aynı zamanda modern Türkiye'nin doğuşuna da sahne olduğu için merak edilerek üzerinde durulmuş olduğu hatıra getirilirse, 1600 - 1800 döneminin âdetâ «**kollektif bir unutmama**» gayretimizin sonucu olarak ihmal edilmiş bulunduğu düşünülebilir. Tebliğde, bu konuların tartışılması yerinde olurdu.

Zafer Toprak, çağdaş tarihçiliğimizi anlatırken, kurumlarla bireyleri gerektiği kadar belirgin biçimde birbirinden ayırmadan bir arada vermeye çalıştı. Bunları birbirinden ayırmak ve kurumlar üzerinde özellikle durmak gerekli idi, diye düşünüyorum. Çünkü bilimsel ürün, buz dağı gibi, göze çarpan bölümü bireysel planda tezahür etmekle beraber, asıl hayat kaynağı olarak temelinde yatan kurumsal düzeyde örgütlenmiş kollektif bir yaratma faaliyetinden beslenir. Tebliğ, Türkiye'de tarih çalışmalarında rol almış önemli kurumlar arasında Tarih-i Osmanî Encümeni, Türk Tarih Kurumu, Türk İktisat Tarihi Enstitüsü ile onların yayın organları olan dergilerden çok az söz ettiği gibi, 1924'den beri faaliyette bulunan Türkiye Enstitüsü ile dergisinden ve yarı kurumsal diyebileceğimiz İslâm Ansiklopedisi'nden hiç söz açmadı. Bu kurum ve yayınlara katkıda bulunan isim ve eserlerin çoğundan bahsetmekle beraber, birer birim olarak

bu kurum ve yayınların üzerinde durmak ve bilimsel çalışmayı örgütleme bakımından etkinliklerini tartışmak gerekli idi. Sadece İslâm Ansiklopedisi'ni ele alarak Türkiye'de tarih üretiminin faaliyet kapasitesi ve başarı düzeyi hakkında, bireysel ayrıntılara fazla girmeye gerek kalmadan, objektif ve kantitatif göstergeler ortaya konulabilirdi, diye düşünüyorum. İslâm Ansiklopedisi'nin 1940'tan başlayarak günümüzde 13 cilt olarak tamamlanmak üzere bulunan İstanbul baskısı ile, Leiden'de daha önce basılmış olan 1. baskısını ve 1950'lerden itibaren köklü değişikliklerle yeniden yayınlanmağa başlayarak 4 ciltlik kısmı bitmiş bulunan 2. baskısını ele alıp aralarındaki benzerlik, farklılık ve madde iktibaslarına bakarak yapılacak bir karşılaştırma, bize Türk tarih çalışmalarının, yalnız Türkiye ölçüsünde kaydetmiş olduğu ilerlemeyi değil, aynı zamanda uluslararası düzeydeki yankı ve etkilerini de ölçmeğe imkân verebilirdi. Türkiye'de çağdaş tarihçiliğin zaman içinde, kendi geçmişine oranla eriştiği aşama ile uluslararası düzeydeki nisbi konumu bakımından vardığı aşamayı birbirinden ayırarak, kantitatif ve analitik hükümler de verebilmek çok aydınlatıcı olurdu.

Zafer Toprak, bu iki aşamadan, bize, sadece birincisi hakkında kalitatif denebilecek bilgiler vererek oldukça iyimser bir tablo çizdi. Ancak ikincisi ile ilgili birşey söylemediği için, bu konuda kullanılabilecek göstergelerden biri olarak İslâm Ansiklopedisi'ni örnek olarak zikrettim. Şüphesiz başka göstergeler de bulunabilir veya inşa edilebilir ve edilmelidir. Çünkü İA tarih çalışmaları içinde sadece Türkiye tarihi ile ilgili belli konulara inhisar eder ve bu uluslararası konumu tam olarak göstermekten elbette ki uzaktır. Bu bakımdan tarih çalışmalarının topyekün muhtevasına bakmak gerekir.

Bu açıdan baktığımız zaman, Zafer Toprak'ın tebliğinde, normal olarak eksik sayılması, insaf ölçüleri içinde zor görünmekle birlikte, değinmekten kendimi alamayacağım belki en büyük eksiklik tarihçiliğimizin eksiklerine hiç dokunmamış bulunmasıdır. Herhangibir varlık sahasında eksikler, bir bakıma sonsuzdur. Onun için eksiklerin tümünü sıralayıcı sonu gelmez bir konuşmaya girmeden önemli gördüğüm başlıcalarına kısaca değinmekle yetineceğim.

Dikkati çeken eksiklerimizin başında Türk tarihçiliğinin millî sınırlara kendini hapsedmiş bulunması gelir. Türkiye - dışı âlemle ilgilenme gereğini bu seminerde, Tarih konusunda İlber Ortaylı, uluslararası ilişkiler alanında Ali Karasomanoğlu, Sosyoloji için de Ayşe Öncü değişik açılardan ifade ettiler. Benim bu konuda ekleyeceğim şudur : Amacımız sadece Türkiye tarihini ortaya çıkarmaktan ibaret bulunsa bile, sınırlarımızın

dışında bakmak zorunluluğu vardır. Çünkü, o tarihi, Türk yönetimini yarım bin yıl müddetle paylaşmış bulunan Irak, Suriye, Mısır, K. Afrika, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya gibi Osmanlı Bölgesi ülkelerinin tarihinden ayırarak anlamının imkânı yoktur. Bu ülkelerin tarihine ait belgelerin önemli bölümü türkçedir ve bizdedir; ama sadece bunlarla yetinmeden, bu ülkelerin kendi dillerindeki belge ve yayınlarını da izleyebilen uzmanlıklar düzeyinde araştırmalara yönelmek, sırf milli tarihimizi ortaya koyabilmek için de olsa, gereklidir. Millî tarihimizin iyi anlaşılabilmesi için, yalnız mekân itibarı ile genişleyen bir ufka sahip olmak yetmez. Zaman bakımından da gerilere giderek Orta - Asya Türk tarihi ile İslam tarihi yanında Roma ve bilhassa Bizans tarihinin, uzmanlık dalları halinde kurulması da zorunludur. Nihayet, Türkiye'nin son bin yıl içinde yoğun ilişki içinde bulunduğu kültür sahaları olarak İran, Rusya, Kuzey - Batı Akdeniz ve Orta Avrupa tarihinin de uzmanlık düzeyinde incelenmesi gerekir. Zaman ve mekânde sırf Türkiye tarihini daha iyi araştırabilmemiz için zorunlu görünen bu genişlemenin yanında, başka ülkeler ve kültürler hakkında, her medeni ülkenin ihtiyaç duyduğu bilgilere bizim de muhtaç bulunacağımızı düşünürsek, alaka dairemizin daha da genişlemesi gerektiğinde de, sanırım, şüphemiz kalmaz.

Tarih araştırmalarımızın diğer bir eksikliği de, muhteva bakımından son derece dar ve çoğu geleneksel kalan konuların sınırları içinde hapsolmuş bulunmasıdır. Tarih araştırmalarında bütün dünya'da, 20. Yüzyıl'da giderek önem kazanmakta olan bilim tarihi, teknoloji tarihi, tarihi demografi, sosyal tarih, hukuk tarihi gibi alanlar, Türkiye'de ya hiç mevcut değildir, yahut, tamamiyle bireysel düzeyde birkaç takipçisinin kaderi ile tesadüfe terk edilmiş durumdadır.

Tarih araştırmalarında muhteva fakirliğinin önemli bir nedeni, tarih formasyonunda sosyal bilimlere karşı sürdürülen geleneksel kapalılıktır. M. Fuad Köprülü ile Barkan'ın başlattıkları çığır, henüz bu kapalılığı ortadan kaldıracak bir inkişafa, maalesef, mazhar olamamıştır. Bu kapalılık sürdüğü için de, tarih çalışmalarımızda metod, kavramlaştırma ve teori ile ilgilenme de son derece düşük düzeyde kalmaktadır.

Bütün bu eksiklerin temelinde yatan belki en büyük eksiklik, yalnız tarih çalışmalarının değil, diğer sosyal bilimlerin, hatta bütün bilimlerin ortak meselesi olarak bilimsel araştırmanın, Türkiye ölçüsünde yaygın ve çeşitlenmiş bir kurumsal çerçeveden, üniversite hocalığı dışında, yoksun bulunmasıdır. Üniversite hocalığı ile bilimsel araştırma arasında sıkı ilişki vardır, ama özdeşlik yoktur. Bunları, belki birbirini kesen ve besle-

yen daireler gibi düşünmek gerekir. Bu dairelerden bilimesi araştırma halkası kurumsal düzeyde ayrıca tesis edilmedikçe, bilimsel faaliyeti, ferdi çabaların tesadüfiliğinden kurtarmak mümkün olmayacağı gibi, hocalık fonksiyonlarını da dünya standartlarına uygun bir etkinliğe kavuşturabilmek giderek zorlaşacaktır.